

DOSSIER «La gestió de la cultura, una nova disciplina?»

De la trinxera al màster: un nou espai formatiu per a la gestió de la cultura

Laura Solanilla Demestre

Professora dels Estudis d'Humanitats de la UOC

lsolanilla@uoc.edu

Data de presentació: gener del 2006

Data de publicació: maig del 2006

Citació recomanada:

SOLANILLA, Laura (2006). "De la trinxera al màster: un nou espai formatiu per a la gestió de la cultura". *Digithum*, núm. 8 [article en línia]. DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i8.533>

Resum

La posada en marxa del nou espai europeu d'ensenyament superior implica nous reptes a l'hora d'abordar la formació dels professionals de la gestió cultural i la gestió del patrimoni. No es tracta només d'elaborar uns plans formatius més o menys complets, sinó també de ser capaços d'assolir el repte de donar resposta a les demandes dels professionals de la cultura –gestors culturals i museòlegs– davant d'una realitat cada cop més complexa, en constant evolució i arrelada al territori i a la proximitat amb la ciutadania.

En definitiva, es tracta de ser capaços de soldar la fractura existent entre una pràctica de la gestió sense espais per a la formació i la reflexió, i una generació de nous professionals sortits de les aules però amb un profund desconeixement del que representa el dia a dia de la gestió cultural al nostre país. Per a aconseguir-ho cal evitar una sèrie de perills, com ara una excessiva fragmentació dels continguts, o resoldre aquesta possible fractura mitjançant una orientació formativa aplicada que basi el discurs en l'anàlisi d'estudis de cas i bones pràctiques.

Paraules clau

gestió cultural, patrimoni, cultura, formació, institucions culturals

Abstract

Setting up the new European Higher Education Area brings with it new challenges in terms of training professionals in cultural and heritage management. It is not simply a case of producing more or less complete study plans, but also being able to overcome the challenge of responding to the needs of culture professionals (cultural managers and museologists) in an increasingly complex reality; a reality which is undergoing constant change, whilst remaining strongly rooted in the land and closely linked to the local population.

In short, it means being able to close the divide existing between the practice of management that has lacked areas for training and reflection, and a generation of new professionals who are leaving the classroom, but with an important gap in their

knowledge when it comes to the actual day-to-day of cultural management here. To achieve this, a series of dangers need to be avoided, such as the excessive fragmentation of contents, or this possible divide has to be alleviated through an applied training focused on analysing case studies and best practices.

Keywords

cultural management, heritage, culture, training, cultural institutions

1. Una mica d'història: els inicis de la gestió cultural al nostre país

Els inicis de la gestió cultural a casa nostra es remunten a la constitució dels primers ajuntaments democràtics i a la necessitat d'haver de gestionar unes activitats culturals que, fins feia ben poc, eren inexistents en la programació municipal o estaven circumscrites a accions temporals en dates assenyalades, com la festa major.

No ens deturarem a analitzar en detall la gènesi dels diversos serveis i òrgans de govern local. Però sí que destacarem que, en aquell moment, les persones que es van encarregar de tirar endavant tots aquells projectes pioners, en molts casos només disposaven del seu voluntarisme i les seves ganes.

La formació en gestió de la cultura brillava per la seva absència i tirar endavant el dia a dia absorbia totes les energies dels membres d'aquell primer col·lectiu que, de mica en mica, van anar esdevenint professionals de la gestió cultural i creant un nou sector professional. Però la definició dels perfils professionals de les persones que treballaven en el sector cultural en general, i en els museus en particular, no ha estat exempta de polèmica.

Com diu Gabriel Alcalde, referint-se als treballadors dels museus (opinió que es pot fer fàcilment extensiva a altres sectors de la cultura), «en la dècada dels anys vuitanta se solia parlar de conservadors i conservadores [...], durant els anys noranta aquestes persones tendien a qualificar-se de museòlogues, i a final dels anys noranta s'ha de fer ja referència al fet que, de manera generalitzada, en els museus hi coincideixen persones amb perfils professionals molt diferents.» (Alcalde, 2005, pàg. 95)

Durant aquests anys s'ha seguit un llarg camí vers la professionalització de l'ofici. En aquest camí no podem deixar d'esmentar l'aprovació de lleis relacionades amb la cultura i el patrimoni (com per exemple la Llei 3/1981 de biblioteques o la Llei 17/1990 de museus de la Generalitat de Catalunya) que han dotat de marc competencial i han vertebrat el sistema d'equipaments culturals del nostre país.

En l'àmbit professional cal destacar també la lenta gènesi de les associacions professionals, encaminades a legitimar aquestes noves professions de la cultura des de la pràctica quotidiana i el dia a dia dels equipaments culturals. Si fem una mica de memòria,

els orígens d'algunes d'aquestes associacions es remunten a mitja dècada dels setanta, com ara les trobades de professionals dins del marc de les Assemblees de Museus de Catalunya. Aquestes assemblees eren trobades periòdiques que permetien a l'heterogeni col·lectiu dels treballadors dels museus catalans relacionar-se, intercanviar experiències i promoure projectes en comú.

A partir dels anys vuitanta hi va haver una eclosió d'equipaments culturals, tant de l'àmbit públic com privat (museus, sales d'exposicions, centres de proximitats on es duïen a terme activitats culturals, teatres, sales de concerts, biblioteques...), i aquest fet va comportar la incorporació de nous professionals amb formacions molt diverses i no sempre ajustades a les funcions que la gestió de la cultura requeria. En aquella època n'hi havia prou de disposar –en el millor dels casos– d'alguna llicenciatura relacionada vagament amb la «cultura» per a posar-se al capdavant de qualsevol equipament cultural.

Evidentment, la situació no era satisfactòria per a ningú. Hi havia un col·lectiu de professionals amb un fort bagatge pràctic assolit en el dia a dia, acostumats a resoldre qualsevol situació comptant amb la seva experiència, i que havien d'enfrontar-se a una manca de reconeixement de l'especificitat de la seva professió i, paral·lelament, a una dificultat a l'hora de definir-la.

2. Les associacions professionals

A partir de la dècada dels noranta comencen a articular-se instruments per a la legitimació de la professió, com ara la creació de diverses associacions professionals. Des de fa una dècada, s'han consolidat al nostre país una sèrie d'associacions professionals amb un doble objectiu. D'una banda, defensar els interessos professionals del col·lectiu de treballadors que, moltes vegades, pel fet de tractar-se d'una nova professió, no es recullen en els convenis col·lectius d'abast més ampli.

Un segon objectiu comú és esdevenir un punt de trobada entre professionals i un espai de teorització sobre diversos aspectes del sector. S'evidencia així una gran necessitat de reflexionar i treure conclusions que permetin no només millorar la gestió, sinó també contribuir a una millor capacitat dels professionals.

N'és un exemple l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya (APGCC),^[www1] que inclou professionals de

[www1]: <http://www.gestorcultural.org>

www.uoc.edu/digithum

diversos àmbits de la cultura: arts escèniques, patrimoni, música, arts visuals, cultura popular i tradicional i tots els àmbits artístics i culturals emergents (videocreació, *net art*, etc.). Va ser fundada l'any 1993 i en aquest moment agrupa més de quatre-cents gestors culturals de tot Catalunya. Entre els seus objectius hi ha consolidar la figura professional del gestor cultural (i en conseqüència, combatre el voluntarisme i l'intrusisme professional), promoure el debat i la reflexió sobre temes de polítiques i gestió cultural, i potenciar una xarxa professional de gestors culturals per a afavorir l'intercanvi d'informació, idees i experiències. És interessant destacar que l'origen de l'associació van ser els antics alumnes del postgrau de Gestió cultural de Catalunya, organitzat per la UB. Això ja ens indica l'important paper que han tingut les universitats en tot aquest afer.

Un altre exemple és l'Associació de Museòlegs de Catalunya (AMC),^[www2] fundada l'any 1995 a Girona a partir de l'anterior Associació de Treballadors de Museus de Catalunya, però també de l'Associació de Museòlegs de les Comarques de Girona i del grup de museòlegs que es va formar al Col·legi de Doctors i Llicenciats. Actualment està formada per més de tres-cents professionals que pertanyen a més de cent institucions museístiques i culturals del país. Edita l'única revista de museologia d'àmbit català, *Mnemosine*, i ha tingut un paper actiu en campanyes de salvaguarda del patrimoni, com la campanya «Salvem el Born» o campanyes a favor de la preservació del patrimoni iraquí i en contra de la guerra. També ha estat pionera en l'organització de jornades tècniques (la primera, sobre el perfil professional del museòleg, es va organitzar el novembre del 2004 al Museu Marítim de Barcelona) i ha col·laborat des dels inicis en les diverses edicions de l'Escola d'Estiu de Museologia, organitzada per la Universitat de Girona (UdG).

3. Les institucions i les polítiques culturals

Un altre factor que no es pot menystenir és el paper clau d'algunes institucions en la construcció, la formació i el reconeixement professional dels treballadors de la cultura. Entre diverses iniciatives destacaríem la feina feta pel Centre d'Estudis i Recursos Culturals (CERC)^[www3] de la Diputació de Barcelona o per l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) de l'Ajuntament de Barcelona.

El CERC va ser creat l'any 1986 amb l'objectiu de cooperar amb els municipis de la província de Barcelona (i els seus tècnics) en tot allò relatiu a la formació, la informació i l'assessorament en matèria de polítiques i gestió de la cultura. Actualment acull tot un seguit de projectes i entitats culturals que afavoreixen programes

De la trinxera al màster: un nou espai formatiu per a la gestió...

interdisciplinaris i obren noves línies de recerca i d'investigació en l'àmbit de les polítiques culturals.

Dins del seu programa d'estudis es promouen aquells projectes de recerca aplicada, a mig camí entre la investigació teòrica i els treballs de consultoria o auditories instrumentals, com el cens d'equipaments culturals de la província de Barcelona o l'enquesta de consum i hàbits culturals als ajuntaments de més de cinquanta mil habitants de la província.

Una de les activitats més rellevants que ha impulsat el CERC ha estat l'organització de les Jornades Interacció, de periodicitat bianual i que tenen com a eix central el debat sobre la gestió i les polítiques culturals. En les diferents edicions s'han tractat diversos temes directament vinculats a la gestió cultural i a les professions de la cultura: cultura i poder local (Interacció 1998), cultura i servei públic (Interacció 2000), polítiques per a la interculturalitat (Interacció 2002) i els reptes de desenvolupament cultural que la humanitat ha d'afrontar al segle XXI (Interacció 2004). Aquesta última edició va tenir com a eix central la discussió i aprovació de l'Agenda 21 de la Cultura,^[www4] i la celebració del Fòrum d'Autoritats Locals dins del marc del Fòrum Universal de les Cultures.

El CERC també ha acollit diversos simposis, jornades tècniques, seminaris i cursos de formació organitzats pels diversos agents de la cultura. Entre els darrers podríem destacar el III Simposi Internacional en Gestió Cultural, Nous Models d'Organització per al Sector Cultural (2005), organitzat per l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya, en què es va reflexionar sobre la relació entre la política i la gestió cultural, sobre la relació entre l'empresa privada, la institució pública i les associacions des de la societat civil dins d'aquest àmbit.

D'altra banda, l'Institut de Cultura de Barcelona, creat el gener de 1996, ha tingut un paper fonamental a l'hora d'establir polítiques culturals. L'edició del Pla estratègic del sector cultural,^[www5] que es va presentar públicament el 5 de maig de 1999, va ser producte d'un llarg procés de reflexió entre professionals iniciat el gener de 1998. Prèviament, s'havia dut a terme el diagnòstic del sector cultural de la ciutat de Barcelona.

En la realització del Pla estratègic es va utilitzar un procés de treball que combinava les anàlisis i els estudis tècnics amb la participació, per mitjà de comissions de treball, de més de tres-cents cinquanta persones dels diversos àmbits de la cultura, inclosos els rectors de les universitats catalanes, professionals de la cultura i presidents de les diverses associacions, i membres significatius de la iniciativa privada dins del sector cultural.

Com a addenda al Pla, es va editar digitalment i amb periodicitat mensual, des del març del 2001 al setembre del 2003, la

[www2]: <http://www.museologia.org/index.php>

[www3]: <http://www.diba.es/cerc/>

[www4]: <http://www.agenda21cultura.org/>

[www5]: <http://www.bcn.es/accentcultura>

www.uoc.edu/digithum

revista digital *Comunitat Cultural*,^[www6] que reportava notícies relatives a les dimensions sectorials i transversals de la cultura amb l'objectiu de multiplicar la reflexió, l'intercanvi permanent, la generació d'idees i el diàleg.

4. El paper de les universitats

La mateixa necessitat de consolidar els nous perfils professionals que es va produir a principi dels noranta també va generar una demanda de formació especialitzada per part dels treballadors culturals que, en molts casos, només disposaven de referències estrangeres com a model de bones pràctiques.

Les universitats catalanes van implicar-se en aquesta demanda social i professional, i, progressivament, van anar incorporant cursos sobre gestió cultural i gestió del patrimoni en la seva oferta de màsters i postgraus. Prèviament, hi havia hagut iniciatives aïllades, com la incorporació d'una assignatura anomenada Museologia, en el curs 1971-1972, a la Facultat de Lletres de la UAB, o el Curs de museologia, entre el 1983 i el 1989, adreçat a treballadors dels museus municipals i organitzat conjuntament per l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya.

En l'actualitat, hi ha un ampli ventall d'assignatures relacionades amb la gestió cultural i la gestió del patrimoni plenament incorporades als plans d'estudis d'algunes llicenciatures i diplomatures, com Història de l'Art, Turisme o Humanitats. Tanmateix, el gruix de la formació en aquest àmbit s'acostuma a oferir en el tercer cicle.

Sense voler ser exhaustius, en el curs 2004-2005 es podia trobar l'oferta següent relacionada amb l'àmbit de la gestió cultural:

- Postgrau de Direcció i gestió d'institucions, empreses i plataformes culturals (UPF)
- Postgrau d'Edició (UPF)
- Postgrau de Gestió de continguts (UPF)
- Postgrau de Gestió d'empreses en la indústria de la música (UPF)
- Màster d'Edició (UPF)
- Màster de Gestió cultural (UB)
- Postgrau de Turisme cultural (UB)
- Postgrau de Gestió i polítiques culturals (UB)
- Postgrau de Cooperació i gestió cultural internacional (UB)
- Postgrau de Producció i gestió d'espectacles (UB)
- Curs d'especialització de Mercats de la cultura: arts visuals, arquitectura i patrimoni (UdG)
- Curs d'especialització de Mercats de la cultura II: teatre, cinema i espectacles (UdG)
- Postgrau de Gestió cultural (UOC)

De la trinxera al màster: un nou espai formatiu per a la gestió...

- Curs d'especialització d'Organització i gestió d'empreses culturals (UOC)
- Curs d'especialització de Gestió de projectes culturals (UOC)

En el camp del patrimoni cultural i, en molts casos, relacionat també amb el patrimoni natural, l'oferta era la següent:

- Postgrau d'Aplicacions en museografia didàctica (UB)
- Postgrau de Gestió i didàctica del patrimoni cultural (URL)
- Curs d'especialització de Patrimoni arqueològic i espais d'interès natural (UdG)
- Màster de Gestió del patrimoni cultural en l'àmbit local (UdG)
- Postgrau d'Interpretació ambiental i del patrimoni (UIB i UOC)
- Postgrau de Gestió i polítiques culturals (UIB i Fundació Sa Nostra)
- Màster de Conservació, gestió i difusió del patrimoni (UOC)
- Postgrau de Turisme cultural (UOC)
- Curs d'especialització de Gestió del patrimoni arqueològic (UOC)

Com es pot observar, entre màsters, postgraus i cursos d'especialització ens trobem davant d'una oferta rica i diversificada que no només dona resposta a les necessitats formatives dels professionals de la cultura, sinó que també està formant una nova fornada de professionals per a cobrir els nous reptes dels equipaments culturals del futur.

No obstant això, el panorama no és tan esperançador com sembla a primera vista. Encara hi ha una gran fractura entre la lògica professional i l'acadèmica, i, en l'actualitat, la formació universitària en aquest àmbit no és un requisit indispensable per a aconseguir un lloc de treball. En tot cas, es considera un mèrit més en el currículum, però en cap cas una necessitat ineludible per a garantir la qualitat i l'excel·lència professional.

5. Els reptes de futur

El panorama és prou clar. D'una banda, disposem d'un sector professional cada cop més consolidat, amb instruments associatius amb prou força per a tenir pes en l'opinió pública. D'altra banda, les universitats disposen d'una oferta rica i diversificada per a la formació dels actuals i futurs treballadors de la cultura. Però un dels perills que cal evitar, i que es produeix amb una certa assiduïtat, és aconseguir un perfil professional amb molta formació teòrica però sense incorporar la lògica i la dinàmica de la pràctica quotidiana.

[www6]: <http://www.bcn.es/comunitatcultura/>

www.uoc.edu/digithum

Així, i portant el tema a un extrem, ens podríem trobar davant d'una fornada de joves professionals altament preparats però que no disposin de les competències i habilitats necessàries per a la gestió diària.

Per a evitar-ho, cal incorporar en els plans docents de les assignatures, tant en màsters i postgraus com en estudis de segon cicle, una orientació pràctica de la matèria, a partir de l'anàlisi d'estudis de casos i de bones pràctiques arreu del món. També caldria articular sistemes de col·laboració entre les institucions culturals i la universitat, de manera que es poguessin realitzar treballs de recerca dins de les institucions o desenvolupar puntualment projectes conjunts. Aquest fet afavoriria una major relació entre l'etapa docent i l'etapa professional, ja que no podem oblidar el fet que més del 80% de persones que acaben un programa de màster o postgrau en gestió cultural o gestió del patrimoni s'acaben col·locant laboralment en institucions de l'àmbit local o en empreses de serveis culturals.

Un segon perill que cal evitar és caure en l'excessiva fragmentació i especialització de la formació. Encara que en la gestió cultural intervenen molts aspectes, no podem oblidar la necessitat de donar una visió de conjunt d'una professió que, en definitiva, tracta d'un tema únic: la identitat col·lectiva i la cultura comunitària.

Aquests són els reptes als quals ens haurem d'enfrontar properament dins del marc del nou espai europeu d'ensenyament

De la trinxera al màster: un nou espai formatiu per a la gestió...

superior. Un repte per a les universitats, però també per a la societat civil i les institucions culturals.

Bibliografia

ALCALDE, G. (2005). «Museòlegs i museòlogues: una aproximació a les transformacions d'una professió». *Mnemosina. Revista Catalana de Museologia*. Núm. 2.

CARRERAS, C. (ed.) (2005). *Patrimonio y tecnologías de la información: bits de cultura* [en línia]. [Data de consulta: 10 de gener de 2006].

<<http://www.juntadeandalucia.es/cultura/iaph/publicaciones/dossiers/dossier16/puntosdossier16.html>>

MARFÀ, C. (2005). *10 anys de l'AMC, l'Associació de Museòlegs de Catalunya* [en línia]. [Data de consulta: 10 de gener de 2006].

<<http://www.museologia.org/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=105>>

Enllaços relacionats

Observatorio para la Cibersociedad

<<http://www.cibersociedad.net/>>

Laura Solanilla Demestre

Professora dels Estudis d'Humanitats de la UOC

lsolanilla@uoc.edu

Llicenciada en Humanitats a la UOC el juliol del 2001 (primera promoció d'aquesta llicenciatura). Ha realitzat els cursos del doctorat interdisciplinari sobre la Societat de la Informació i el Coneixement (UOC). Actualment desenvolupa el seu projecte de tesi doctoral titulat *La memòria a Internet. El agents patrimonials a la xarxa*. El seu camp de recerca se centra en tot allò relacionat amb la cibercultura i, específicament, en l'anàlisi del potencial de les tecnologies de la informació i la comunicació en el món del patrimoni i els museus. Per aquest motiu forma part del grup de recerca Musei@ (IN3 de la UOC).

Ha treballat a l'Institut de Cultura de Barcelona com a responsable de la difusió dels programes i activitats a Internet. Entre altres tasques, ha coordinat el web de l'Any Internacional Gaudí 2002, el web del Festival Grec i el web de Barcelona Poesia, a més de Canal Cultura. Ha estat consultora d'assignatures relacionades amb la gestió del patrimoni dins del programa d'Humanitats de la UOC. Actualment és professora de l'àrea de Gestió Cultural dins dels Estudis d'Humanitats de la UOC.

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista on es publica (*Digitum*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>.